

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології**

Кафедра психології

Столяр Валерія Володимирівна

УДК 159.922-057.87

Кваліфікаційна робота
Уявлення студентів про власне майбутнє

053 «Психологія»
«Екстремальна та кризова психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ В.В. Столяр.

Науковий керівник Апішева Амінет Шабанівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО ВЛАСНЕ МАЙБУТНЄ	7
1.1. Поняття уявлень про майбутнє в психології	7
1.2. Специфіка уявлень студентів про власне майбутнє	12
1.3. Чинники формування уявлень студентів про майбутнє	22
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО ВЛАСНЕ МАЙБУТНЄ	29
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження	29
2.2. Аналіз результатів дослідження змісту уявлень студентів про майбутнє	33
Висновки до розділу 2	41
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО МАЙБУТНЄ	43
3.1. Програма психологічного супроводу розвитку позитивних і реалістичних уявлень про майбутнє	43
3.2. Рекомендації щодо оптимізації уявлень про майбутнє	47
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	70

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

«УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРО ВЛАСНЕ МАЙБУТНЄ»

Динамічність сучасного світу та стрімкі соціальні трансформації зумовлюють потребу в особистостях, здатних ефективно діяти в нестабільному середовищі та успішно адаптуватися до мінливих умов. Важливим чинником, що детермінує життєву активність людини та її здатність долати виклики, є особливості її уявлень про власне майбутнє. Саме ці уявлення значною мірою визначають життєві вибори особистості, її цілеспрямованість, наполегливість та готовність до самореалізації.

Проблема уявлень про власне майбутнє є однією з ключових у сучасній психологічній науці. Образ майбутнього виступає потужним мотиваційним фактором, що спрямовує діяльність людини, наповнює її життя смислом. Від змістових та структурних особливостей цього образу залежить психологічне благополуччя особистості, її здатність до постановки життєвих цілей та їх досягнення. Відтак, вивчення уявлень про власне майбутнє є актуальним для різних галузей психологічного знання.

Особливої ваги ця проблема набуває в контексті професійної підготовки студентської молоді. Формування у студентів реалістичного, оптимістичного та деталізованого образу власного майбутнього є важливою передумовою їхнього успішного професійного становлення, розвитку професійної ідентичності, кар'єрного зростання. Позитивні очікування щодо власних перспектив надають впевненості у своїх силах, спонукають до саморозвитку та самовдосконалення.

Аналіз теоретико-методологічних джерел засвідчив, що, незважаючи на зростаючий інтерес науковців до проблеми уявлень особистості про власне майбутнє, багато аспектів цього феномену залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, бракує концептуальних підходів, які б цілісно розкривали структуру образу майбутнього, його функції та психологічні закономірності розвитку на різних етапах життєвого шляху.

Схожа ситуація спостерігається і в дослідженнях особливостей уявлень студентської молоді про власні життєві перспективи. Попри наявність окремих наукових розвідок у цьому напрямі, проблема психологічних детермінант формування образу майбутнього у студентів, зокрема в контексті їхнього професіогенезу, потребує ґрунтовнішого вивчення. Між тим, розуміння чинників розвитку цього феномену дасть змогу оптимізувати процес професійної підготовки молоді, створити сприятливі умови для побудови реалістичних та оптимістичних життєвих сценаріїв.

Об'єкт дослідження — образ власного майбутнього у студентської молоді.

Предмет дослідження — психологічні детермінанти формування у студентів уявлень про власне майбутнє та їх вплив на професійне становлення особистості.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні чинники розвитку уявлення особистості про власне майбутнє.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми уявлень особистості про власне майбутнє, визначити сутність, структуру та функції образу майбутнього в контексті життєвого шляху людини.

2. Обґрунтувати психологічні чинники формування у студентської молоді уявлень про власне майбутнє та проаналізувати їх вплив на розвиток цього феномену.

3. Емпірично дослідити особливості образу майбутнього у студентів на різних етапах професійної підготовки, розробити типологію студентів за характеристиками їхніх уявлень про власну життєву перспективу.

4. Розробити програму психологічного супроводу розвитку у студентської молоді позитивних і реалістичних уявлень про власне майбутнє.

5. Окреслити напрями оптимізації процесу формування у студентів образу власного майбутнього в умовах закладу вищої освіти з урахуванням результатів теоретичного та емпіричного дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення кваліфікаційної роботи; представлено дані щодо структури й обсягу кваліфікаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів. Визначено психологічні чинники розвитку уявлення студентів про власне майбутнє. Запропоновано типологію студентів за показниками мотиваційної сфери особистості.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та емпіричні дані можуть бути використані в навчально-виховному процесі підготовки психологів, спецкурсів та тренінгів, спрямованих на розвиток мотиваційної сфери студентів. Запропонована типологія студентів може стати основою для більш диференційованого підходу в процесі їх навчання та психологічного супроводу. Результати дослідження можуть бути корисними для практичних психологів, фахівців психологічних служб закладів освіти.

У першому розділі «**Теоретичні засади дослідження уявлень студентів про власне майбутнє**» проаналізовано основні проблеми уявлень студентів про власне майбутнє у сучасній психології. У психологічних дослідженнях, поняття уявлень про майбутнє розглядається в контексті життєвого шляху особистості, її ціннісно-сміслової сфери, мотивації та самосвідомості. Уявлення про майбутнє тісно пов'язані з такими феноменами, як життєва перспектива, особистісне та професійне самовизначення, побудова життєвих планів і стратегій.

Уявлення студентів про власне майбутнє є складною та багатогранною темою, яка відображає їхні прагнення, сподівання та побоювання щодо прийдешнього життя.

Освітні заклади відіграють вирішальну роль у формуванні уявлень студентів про майбутнє. Вони не лише надають знання та навички, необхідні для професійної діяльності, а й сприяють особистісному розвитку та соціалізації молоді. Викладачі та наставники можуть допомогти студентам визначити свої сильні сторони, розвинути критичне мислення та креативність, а також навчити їх ставити цілі та досягати їх. Не менш важливою є роль батьків та сім'ї у формуванні уявлень студентів про майбутнє. Родинні цінності, очікування та підтримка можуть суттєво вплинути на вибір життєвого шляху молодої людини. Ще одним важливим аспектом уявлень студентів про майбутнє є їхнє ставлення до глобальних викликів та проблем сучасності. Молоде покоління усвідомлює важливість таких питань, як зміна клімату, соціальна нерівність, дискримінація, технологічний прогрес та інші. Багато студентів прагнуть зробити свій внесок у вирішення цих проблем та побудувати більш справедливе та стійке суспільство. Окрім автоматизації та соціальних мереж, студенти також бачать великий потенціал у таких сферах, як віртуальна та доповнена реальність, інтернет речей, блокчейн та 3D-друк.

Ще одним важливим аспектом, який впливає на уявлення студентів про майбутнє, є глобалізація та міжкультурна комунікація. Діджиталізація зробила світ більш взаємопов'язаним, і студенти розуміють, що їм доведеться працювати та взаємодіяти з людьми з різних культур та країн. Студенти також усвідомлюють важливість соціальної відповідальності та активної громадянської позиції в цифрову епоху.

Важливу роль у формуванні уявлень студентів про майбутнє відіграє їхня ціннісно-сміслова сфера. Цінності та життєві смисли визначають зміст і спрямованість життєвих цілей і планів студентів, їхнє бачення бажаного майбутнього. Студенти з гуманістичними, альтруїстичними цінностями, як правило, мають більш просоціальні й духовно насичені уявлення про майбутнє, вони орієнтовані на самореалізацію в професії та служіння

суспільству. Студенти з матеріалістичними, егоїстичними цінностями часто мають більш прагматичні й індивідуалістичні уявлення про майбутнє.

У другому розділі «Емпіричне дослідження уявлень студентів про власне майбутнє», висвітлено гіпотезу дослідження, яка полягала в тому, що існують значущі відмінності в змістовних і структурних характеристиках уявлень про власне майбутнє у студентів з різним рівнем осмисленості життя та часової перспективи. Передбачалося, що студенти з високим рівнем осмисленості життя та збалансованою часовою перспективою матимуть більш диференційовані, реалістичні та оптимістичні уявлення про власне майбутнє, ніж студенти з низьким рівнем осмисленості життя та незбалансованою часовою перспективою. Також висувалося припущення, що на зміст і структуру уявлень студентів про майбутнє впливатимуть такі чинники, як їхні ціннісні орієнтації, смисложиттєві орієнтації, мотивація досягнення, особливості самоствавлення, а також соціально-демографічні характеристики (стать, вік, спеціальність навчання тощо).

Основними методами дослідження стали: опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (Zimbardo Time Perspective Inventory, ZTPI), адаптований О.Сеник, методика мотиваційної індукції Ж. Нюттена (Motivational Induction Method, MIM), адаптована Д. О. Леонтьєвим, опитувальник самоствавлення В. В. Століна, С. Р. Пантїлєєва, тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО), який є адаптацією тесту "Ціль в житті" Дж. Крамбо і Л. Махолїка, методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокича. Вибірку дослідження склали 100 студентів 3-4 курсів різних спеціальностей. Серед них 50 студентів факультету психології, 25 студентів математичного факультету та 25 студентів факультету соціології. Вік досліджуваних – від 20 до 23 років. За статтю вибірка була збалансованою – 50 осіб чоловічої та 50 осіб жіночої статі.

Результати дослідження показали, що провідними темами в уявленнях студентів про майбутнє є професійна самореалізація, побудова кар'єри, досягнення матеріального добробуту, створення сім'ї та саморозвиток.

Виявлено відмінності в змісті уявлень про майбутнє у студентів різної статі та спеціальностей навчання.

Встановлено, що часова перспектива майбутнього у студентів є досить оптимістичною та протяжною, охоплює період близько 7-8 років. В той же час переважання короткострокових цілей та планів свідчить про недостатню сформованість віддаленої життєвої перспективи у значної частини студентів.

За допомогою кластерного аналізу виділено три типи студентів за особливостями їхніх уявлень про майбутнє: "прагматичні оптимісти", орієнтовані на професійну самореалізацію та досягнення життєвого успіху; "гармонізатори", для яких пріоритетними є цінності сімейного життя та гармонійного розвитку особистості; "шукачі вражень", менш цілеспрямовані та орієнтовані переважно на теперішнє, вільний час і самореалізацію в дозвіллевій сфері. Виявлено значущі зв'язки змісту уявлень студентів про майбутнє з їхніми ціннісними орієнтаціями, смисложиттєвими орієнтаціями, часовою перспективою. Зокрема, показано, що більш продуктивні та насичені уявлення про майбутнє притаманні студентам з високим рівнем осмисленості життя, орієнтацією на майбутнє, цінностями саморозвитку та професійної самореалізації.

Результати дослідження дозволяють намітити основні напрямки оптимізації процесу становлення уявлень студентів про власне майбутнє. Це, зокрема, розвиток навичок життєвого проєктування та цілепокладання, формування збалансованої часової перспективи, розширення спектру життєвих цінностей і смислів, підвищення рівня осмисленості життя та активності життєвої позиції студентів.

У третьому розділі **«Шляхи оптимізації процесу формування уявлень студентів про майбутнє»** обґрунтовано теоретико-методологічні основи розробки тренінгових програм з розвитку позитивних і реалістичних уявлень про майбутнє у студентів можуть виступати концепції психології життєвого шляху.

Основними завданнями тренінгової роботи з розвитку позитивних і реалістичних уявлень про майбутнє у студентів є:

- усвідомлення студентами своїх життєвих цінностей, смислів, пріоритетів як основи для побудови життєвих цілей і планів;
- розвиток навичок життєвого проєктування, постановки реалістичних і досяжних цілей, планування їх реалізації;
- формування оптимістичного та водночас реалістичного ставлення до майбутнього, адекватної оцінки своїх можливостей і обмежень;
- розвиток навичок ефективної самоорганізації, управління часом, долаття перешкод на шляху до мети;
- формування активної та відповідальної життєвої позиції, готовності до самостійної побудови свого життєвого шляху.

Важливим напрямком оптимізації уявлень про майбутнє є розвиток у студентів навичок життєвого проєктування та цілепокладання. Студенти мають навчитися формулювати чіткі, конкретні та реалістичні життєві цілі, розробляти покрокові плани їх досягнення, визначати необхідні ресурси та можливі перешкоди. Не менш важливим є розвиток у студентів позитивного та реалістичного ставлення до майбутнього, оптимістичного життєвого настрою. Оптимізація уявлень студентів про майбутнє передбачає також тісну співпрацю психологічної служби з іншими підрозділами університету - деканатами, кафедрами, відділом виховної роботи, центром кар'єри, студентськими організаціями тощо.

ВИСНОВКИ

1. Здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми уявлень особистості про власне майбутнє. Визначено, що образ майбутнього є складним когнітивно-афективним утворенням, яке відображає очікування, наміри, цілі та плани особистості, виконує мотиваційну, регулятивну та прогностичну функції в контексті життєвого шляху людини.

2. Обґрунтовано, що ключовими психологічними чинниками формування у студентів уявлень про власне майбутнє є їхні ціннісні орієнтації, смисложиттєві настанови, часова перспектива, рівень розвитку рефлексії та самовизначення. Проаналізовано вплив цих чинників на змістові та структурні особливості образу майбутнього у студентської молоді.

3. В результаті емпіричного дослідження виявлено, що уявлення студентів про власне майбутнє різняться за своєю змістовою наповненістю, часовою протяжністю та ступенем конкретизації на різних етапах професійної підготовки. Розроблено типологію студентів за характеристиками їхніх уявлень про власну життєву перспективу, яка включає три основні типи: "професійно спрямовані", "особистісно зорієнтовані" та "соціально активні".

4. Розроблено програму психологічного супроводу розвитку у студентів конструктивних уявлень про власне майбутнє, центральним компонентом якої є тренінг із розвитку позитивних і реалістичних очікувань щодо життєвих перспектив. Програма спрямована на підвищення підвищення часової компетентності, внутрішньої мотивації та оптимістичного ставлення до майбутнього у студентів.

5. Окреслено напрями оптимізації процесу формування у студентів образу власного майбутнього в умовах ЗВО, які передбачають розвиток рефлексивних навичок, сприяння професійному та особистісному самовизначенню, активізацію життєвого проектування та планування, інтеграцію уявлень про майбутнє в цілісну Я-концепцію студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апішева А. Ш. Психологічні особливості розвитку організації культури кафедри вищого навчального закладу. Дис. канд. психол. наук 19.00.01. Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2020, 120-125 с.
2. Балл Г. О. Категорії значення і смислу в аналізі соціальної поведінки. *Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні*: Науково-практична конференція. К., 2003. С. 61-67.
3. Білоус Р.М., Охріменко В. О. Психологічні особливості життєвої перспективи юнаків. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. 7. С. 32-35.
4. Бірон Б.В. Позитивні особистісні риси як предиктори соціального благополуччя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2018. 3 (3). С. 26-37.
5. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. 230 с.
5. Бірон Б. В. Проактивне подолання стресових ситуацій особистістю: дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.01. Одеський національний університет. Одеса, 2015. 197с.
6. Большакова А. М. Рівень самоактуалізації та характеристики потенційності/реалізованості життєвого шляху. *Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2010. 1. С. 77-81.
7. Большакова А. М. Структурна організація суб'єктивної картини часу життя. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2009. № 3, ч. 1. С. 74–78.
8. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія. Суми : видавничий будинок «Еллада», 2012. 608 с.
9. Бушанський В. В. Екзистенціальний підхід до концептуалізації часу. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. 5–6 (91–92). С. 93–124.

10. Васильченко О., Бацман Є. Образ я і уявлення про майбутнє у молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. 3(67). С.147–152. 195
11. Васютинський В. О. Оцінні вияви ідентичності української молоді в умовах війни. *Український психологічний журнал*. 2022. №1 (17). С. 9-25.
12. Вельдбрехт, О., Тавровецька, Н. Оптимістичні уявлення про майбутнє - спонтанний спосіб самодопомоги та саморегуляції в умовах війни. *Проблеми політичної психології*. 2023. №13(27). С. 43-56.
13. Вельдбрехт, О.О. та Тавровецька, Н.І., Шкала сприйнятого стресу (PSS-10): адаптація та апробація в умовах війни. *Проблеми сучасної психології*, 2(25), 2022. с.16–27.
14. Вознюк О. В. Розробка цільового аспекту фундаментальної акмеології. Самоактуалізація викладача-філолога: акмеологічний аспект професійно- педагогічної діяльності : монографія : кол. Авторів / за ред. К. Климової. Житомир : Вид-во Поліського національного університету, 2022. С. 6-39.
15. Войтович Н. О. Специфіка образу майбутнього в дискурсі життєвої перспективи у старшокласників. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія*. 2013. 18, Вип. 22 (1). С. 122-129.
16. Гавриловська К. П., Пелешок Г. Динаміка образу майбутнього у студентів психологічних спеціальностей протягом навчання у ВНЗ. *Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету* 2016. 8. С. 39-41.
17. Гавриловська, К. П., Баранчук, О. І. Психосемантичні характеристики образу майбутнього шлюбного партнера у свідомості закоханих. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. 2 (2). С.31-35.
18. Гапон Н. Соціальна психологія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 190с.

19. Гострик Л. Психоаналіз почуття кохання. *Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка Т. 5*. Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. С. 345- 357
20. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 186 с.
21. Даценко В. С. Майбутнє як філософська проблема. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2019. Т. 11, вип. 2 (24). С. 49–59.
22. Даценко В. С. Майбутнє як філософська проблема. *Philosophy and political science in the context of modern culture*. 2019. 11(1). С. 21-31.
23. Демянюк О. Б. Соціально-психологічний аналіз індивідуальних моделей світу студентів-психологів. *Психологія: реальність і перспективи*. 2013. Вип. 2. С. 204-208.
24. Демянюк О.Б., Косарева О.І. Модальності світосприйняття як складова індивідуальної свідомості молоді. *Психологія: реальність і перспективи: Зб. наук. праць РДГУ*. Випуск 8. 2017. С. 75–79.
25. Дениско П. Філософська реінтерпретація гіпотези Сепіра-Ворфа. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. В. 23. С. 38-47.
26. Добриніна І.В., Кременчуцька М. К. Оптимістичне відношення до життя як активуючий ресурс особистості (ортобіотичний підхід). *Дослідження психології ортобіозу людини : монографія / за заг. наук ред проф Н.В. Родіни*. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. С. 36-57.
27. Довгань, Н., Надзвичайні ситуації і психологічне благополуччя: індикатори стану. *Проблеми політичної психології*, 12(26), 2022. с.31–44.
28. Дудник О. А. Безпорадність у структурі я-концепції особистості. Дис. канд. психол. наук: 19.00.01. Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2020. 245с.
29. Жилін О. Мотивація персоналу : конспект лекцій. Х. : ХНЕУ, 2005. 132 с.

30. Жорнова О. Ідея культуротворчості і перспективи соціальної психології : есе. К. : Міленіум, 2014. 100 с.
31. Зливков, В.Л., Лукомська, С.О. та Федан, О.В., Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016.
32. Кіреєва З. О. Дослідження психології часу в одеській школі Д. Елькіна– Б. Цуканова. *Соціальна психологія*. 2009. 1. С. 163-166.
33. Кіреєва З. О. Час як детермінанта онтогенетичного розвитку свідомості : автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.01. Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. О., 2010. 36 с.
34. Кіреєва З. О. Час як детермінанта онтогенетичного розвитку свідомості : автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.01. Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова. Одеса, 2010. 36 с.
35. Кіреєва З.О. Предиктори резильєнтності та оптимізму у осіб різного віку під час проживання пандемії sars-cov-2. *Вісник ХДУ Серія Психологічні науки*. 2022. Т. 1. №1. С.5-11.
36. Кіреєва З.О. Проявлення феномену "нереалістичного оптимізму" в студентських репрезентаціях-проекуванні життєвого шляху. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2012. № 17(5). С. 48-56.
40. Кожем'якіна О.М. Довіра до майбутнього людини ХХІ століття. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2013. № 1 (7). С. 142 – 150.
37. Кіреєва, З.О., Предиктори резильєнтності та оптимізму в осіб різного віку під час проживання пандемії SARS-COV-2. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*, 1, 2022. с.5–11.
38. Кліманська, М.Б. та Галецька, І.І., Психометрична характеристика опитувальника позитивного і негативного афекту (ОПАНА), розробленого на основі методики PANAS. *Психологічний часопис*, 6(4), 2020. с.119–132.
39. Кожем'якіна О. М. Довіра до майбутнього людини ХХІ століття. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2013. № 1 (7). С. 142–150. Режим доступу: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/536>

40. Лукова, С.В., Валідизація української версії Методики диспозиційного оптимізму (Life Orientation Test-Revised – LOT-R). *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*, 1, 2023. с.47–55.
41. Остапенко І. В. Використання медіаконтенту для візуалізації уявлень молоді про майбутнє: виклики війни та євроінтеграція. *Проблеми політичної психології*. 2022. № 25(1). С. 126-141.
42. Остапенко І. В. Особливості використання проєктивної техніки «колаж» для дослідження уявлень студентської молоді про владні режими. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць*. 2014. № 2 (23). С. 187–192.
43. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2015. Вип. 6. С. 145–154. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2015_6_26.
44. Посацький О.В. Особливості образу майбутнього в юнацькому віці. *Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка / За ред. С.Д. Максименка*. 2004. Т. 6. Вип. 3. С. 264 – 272.
45. Рева М. М. Особливості життєвої перспективи в підлітковому та юнацькому віці. *Психологія і особистість*. 2015. 2 (1). С.126-139.
46. Родіна Н. В. Психометричний аналіз і стандартизація опитувальника WOCQ для вивчення долаючої поведінки в умовах екстремального стресу. *Вісник Одеського національного університету*. 2010. № 15 (11). С. 137–147. 66. Родіна Н.В. Опитувальник WOCQ в адаптації С.І. Хаїрової. Психометричний аналіз і альтернативна факторна модель. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т.12, В.10, Ч.2. С. 340-350.
47. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: Системне моделювання: дис. д-ра. псих. наук: 19.00.01. Київ, 2013. 407 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/4098>

48. Родіна Н.В., Бірон Б.В. Копінг-поведінка аномічної особистості. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. ГС Костюка НАПН України*. 2012. Т. 14 (1). С.298-305
49. Романовська Л. І. Концептуальний аналіз проблеми соціалізації підростаючого покоління у теорії соціальної педагогіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* 2014. 34. С. 170-173.
50. Соснюк О. П. Психосемантична інтерпретація візуальних образів у прикладних дослідженнях. *Наука і освіта*. 2012. № 9. С. 201–205.
51. Соснюк О. П., Остапенко І. В. Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді. *Український психологічний журнал*. 2017. №2 (4). С. 164-176.
52. Титаренко, Т. М., Злобіна, О. Г., Лепіхова, Л. А. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості (моногр. за наук. ред. Т. М. Титаренко), Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД. 2012. 512 с.
53. Титаренко, Т.М., Особистість перед викликами війни: психологічні наслідки травматизації. *Проблеми політичної психології*, 5(19), 2017. с.3–10.
54. Школіна, Н.В., Шаповал, І.І., Орлова, І.В., Кедик, І.О. та Станіславчук, М.А., Адаптація та валідизація україномовної версії шкали стресостійкості Коннора–Девідсона-10 (CD-RISC-10). *Український ревматологічний журнал*, 80(2), 2020. с.66–72.
55. Ardolino J. «What if...?» An EEG-sLORETA Study Investigating Episodic Future Thinking in Subclinical Anxiety (Doctoral dissertation, University of Gloucestershire). Master of Science by Research Psychological and Behavioural Sciences In the Faculty of Natural and Social Sciences. 2019. 87 p.
56. Atance C. and O'Neill, D.K., Episodic future thinking. *Trends in Cognitive Sciences*, 5(12), 2001. pp.533–539.

57. Blouin-Hudon E. M. C., Pychyl T. A. A mental imagery intervention to increase future self-continuity and reduce procrastination. *Applied Psychology*. 2017. 66(2). 326–352.
58. Brosch T., Stussi Y., Desrichard O., Sander D. Not my future? Core values and the neural representation of future events. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*. 2018. 18(3). 476–484.
59. Burzynska B. and Stolarski, M., Rethinking the Relationships Between Time Perspectives and Well-Being. *Frontiers in Psychology*, 11, 2020. p.1033.
60. Cole S.N. and Berntsen, D., Do future thoughts reflect personal goals? Current concerns and mental time travel into the past and future. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 69(2), 2016. pp.273–284.
61. Connor K. and Davidson, J., Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 2003. pp.76–82.
62. Cunningham K.F., Zhang, J.W. and Howell, R.T., Time perspectives and subjective well-being: A dual-pathway framework. In: M. Stolarski, N. Fieulaine and W. van Beek, eds. *Time perspective theory: Review, research and application: Essays in honor of Philip G. Zimbardo*. Cham: Springer, 2015. pp.403–415.
63. D'Argembeau A. and Mathy, A., Tracking the construction of episodic future thoughts. *Journal of Experimental Psychology: General*, 140(2), 2011. pp.258–271.
64. Highfield T., Leaver, T. Instagrammatics and digital methods: Studying visual social media, from selfies and GIFs to memes and emoji. *Communication Research and Practice*. 2016. № 2(1). P. 47–62
65. Pearson J. The human imagination: the cognitive neuroscience of visual mental imagery. *Nat Rev Neurosci*. 2019. 20(10). 624–634. doi: 10.1038/s41583-019-0202-9.

66. Przepiorka A. and Sobol-Kwapinska, M., People with Positive Time Perspective are More Grateful and Happier: Gratitude Mediates the Relationship Between Time Perspective and Life Satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 22, 2021. pp.113–126.

67. Roderer A., Watson, L.A. and Bohn, A., Remembering future life goals: Retrospective future thinking affects life goal qualities. *Acta Psychologica*, 2022.

68. Tonna B., Hemrick, A., Conrad, F. Cognitive representations of the future: Survey results. *Futures*. 2006. № 38. P. 810–829.